

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ ВИПУСКНИКІВ ПТНЗ

УДК 378.14

Шапошнікова Н.П.

У статті відображені результати інноваційної діяльності професійного ліцею в аспекті забезпечення професійної і соціальної реабілітації учнів-інвалідів з вадами слуху. Основну увагу автор приділяє розкриттю специфіки співпраці ліцею з соціальними партнерами в контексті забезпечення успішності формування професійної кар'єри випускників і їх оптимального працевлаштування.

Ключові слова: випускники ПТНЗ, професійна адаптація, профорієнтація випускників, формування професійної кар'єри, педагогічний супровід учнів-інвалідів, соціальне.

The article reflects the results of innovation activity of Professional Lyceum in aspect of ensuring of professional and social rehabilitation of the invalid students in hearing.

The author devotes much attention to disclosing the specificity of the Lyceum's collaboration with social partners as to ensuring of successful forming of the graduates' professional career and their optimum placing in a job.

Key words: the graduates of the vocational training school; professional adaptation; vocational guidance of the graduates; forming of the professional career; pedagogical assistance of invalid students, social partnership.

Постановка проблеми. Професійно-технічна освіта є важливим суспільно-економічним фактором розвитку народного господарства нашої країни, бо вона зумовлює відновлення робітничої сили як провідного чинника розвитку виробництва. Не випадково розвиток системи професійно-технічної освіти визначено Національною доктриною як пріоритетний напрямок державної політики в сфері освіти. Натомість протиріччя поміж потребою у висококваліфікованих робітничих кадрах та реальними можливостями системи професійно-технічної освіти з формування їхньої успішної кар'єри шляхом оптимального працевлаштування за фахом є достатньо вираженим. Це зумовлює проблему педагогічного супроводу успішності професійної кар'єри випускників ПТНЗ, особливо учнів-інвалідів, та визначення шляхів її найбільш конструктивного вирішення.

Аналіз останніх досліджень. Як засвідчують державні документи (Конституція України, Закони України “Про освіту”, “Про професійно-технічну освіту”) та наукові дослідження українських і зарубіжних вчених з проблем педагогічного менеджменту (К.Я.Вазіна, Н.Л.Коломинський, В.В.Крижко, Е.Н.Павлотенков, М.И.Приходько, В.П.Симонов, В.В.Шаркунова), управління професійно-технічною освітою (І.А.Зязюн, І.Л.Лікарчук, Н.Г.Ничкало) та супроводу професійної адаптації учнів ПТНЗ (Г.А.Васильєв, Г.С.Дунін, І.І.Мороз, В.М.Хорошко, Р.В.Шейко та ін.), питання педагогічного супро-

воду успішності професійної кар'єри випускників ПТНЗ загалом, та учнів-інвалідів зокрема, не займають чільного місця.

Слід зазначити, що поняття "інвалід" фіксує особливості людини, яка не здатна працювати за своєю професією внаслідок захворювання чи вродженого дефекту розвитку [1]. Інвалідність у юридичній літературі визначається як засвідчений медичними органами стан здоров'я, при якому громадянин внаслідок хронічного захворювання чи анатомічних дефектів набуває стійке порушення функцій організму, незважаючи на лікування [2]. Поняттям "інвалідність" охоплюються медичні, правові і соціальні критерії, що характеризують втрату працездатності, що має своє законодавче визначення й на рівні дитинства [4].

Суттєво й те, що світова практика підтверджує, що до 70% дітей-інвалідів можуть зменшити, або подолати свої вади, інтегруватися в суспільство, знайти своє місце в житті і жити за принципом самозабезпеченості [3]. Але це може бути при умові раннього втручання, ранньої корекції, ранньої соціальної реабілітації, тобто того віку в житті дитини, який є найбільш благодотворним щодо подолання вад. З урахуванням цих обставин, основною ідеєю, яка перевірялась під час експериментальної роботи Одеського професійного ліцею технологій та дизайну ПНПУ імені К. Д. Ушинського (2007-2012 рр.), в якому поряд із загальним контингентом навчаються і учні-інваліди з вадами слуху, було вироблено стратегію взаємодії адміністрації та інженерно-педагогічних працівників з педагогічного супроводу успішності професійної кар'єри випускників.

З огляду на це, *метою* поданої статті є висвітлення найбільш доцільних засобів педагогічного супроводу успішності професійної адаптації та кар'єри випускників ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу. Зусиллями педагогічного колективу Одеського професійного ліцею технологій та дизайну ПНПУ імені К.Д.Ушинського здійснювалися необхідні соціальні, психолого-педагогічні й організаційні передумови щодо започаткування діяльності Центру професійної та соціальної реабілітації учнів-інвалідів з вадами слуху. Серед його найважливіших завдань були визначені такі, що забезпечують:

- одержання повної загальної середньої освіти й професійну підготовку дітей з вадами слуху за конкурентноспроможними професіями відповідно до попиту на ринку праці;

- соціальну реабілітацію і надання соціальної допомоги й послуг для адаптації учнів-інвалідів з вадами слуху до навколишнього соціокультурного середовища;

- успішне працевлаштування випускників у відповідності до набутої професії й кваліфікації;

- ефективну корекційно-виховну роботу, яка будується з урахуванням психофізичних вад та індивідуальних особливостей дітей-інвалідів (для забезпечення роботи з учнями-інвалідами в цьому напрямку повинні працювати педагоги-дефектологи, вихователі, психологи, логопеди, педіатри, психоневрологи);

- соціально-побутову адаптацію та реабілітацію учнів-інвалідів, що має здійснюватися на базі спеціально створених трудових майстерень;

- оздоровчу роботу, що спрямована на вдосконалення дієвості методів корекції вад фізичного розвитку, проведення спеціально організованих занять із фізичної культури у фізкультурно-реабілітаційних залах і на свіжому повітрі, спортивних свят, розваг, ранкової гімнастики з використанням спортивно-оздоровчого обладнання та заходів щодо літнього оздоровлення дітей-інвалідів тощо.

Наш педагогічний досвід переконливо засвідчив, що не зважаючи на те, що українське законодавство визначає норми, що регулюють діяльність суспільства стосовно дітей та молодих людей з вадами психофізичного розвитку у галузі освіти, однак воно не завжди є адекватним їх особливим потребам і соціальним запитам. Причиною тому є не досить коректне здійснення норм професійної культури й діяльності викладачів та майстрів виробничого навчання, які працюють з учнями-інвалідами.

Не випадково, тому що, намагаючись здійснити педагогічний супровід успішності професійної кар'єри випускників ПТНЗ, особливу роль було відведено створенню сприятливих психолого-педагогічних і соціокультурних умов для здійснення учнями-інвалідами своїх перших соціальних та професійних спроб, як суб'єктів навчально-виховного процесу та майбутньої виробничої діяльності. Надана ідея передбачала розробку комплексу організаційних заходів, які б дозволили, з урахування індивідуальних особливостей кожного учня-інваліда, створити умови для підвищення рівня його соціально-психологічної і професійної адаптованості до умов нової ринкової економіки. Це передбачало реалізацію у процесі експерименту, комплексу педагогічних засобів за наступним напрямом організації навчально-виховного процесу ПТНЗ, направленою на забезпечення підготовки учнів-інвалідів з вадами слуху до майбутньої професійної діяльності:

- забезпечення учнів-інвалідів достатньою інформацією про систему соціально-економічних відносин, що склалися у суспільстві, про гарантовані права для інвалідів з метою, щоб підготувати їх до соціального і професійного самозахисту, конкурентноспроможної боротьби;
- формування адекватної оцінки свої перспективних можливостей;
- надання індивідуальної соціальної і професійної допомоги учням-інвалідам у вирішенні виникаючих в них учбових та морально-психологічних проблем через стимулювання діяльності психологічної і соціально-педагогічної служби ПТНЗ;
- створення умов для подолання у учнів-інвалідів відчуження від ліцею, формування відчуття співпричетності до результатів його роботи, що передбачає їх включення в систему реальних соціальних і професійних проблем в економічну (розрахунок ефективності своєї виробничої діяльності, стимульований пошук покращення економічної ефективності роботи ліцею), суспільну (розвиток ліцейського самоврядування) і духовну (включення в морально-естетичну оцінку оточуючого, широке ознайомлення з культурними і духовними цінностями) сфери.

У процесі проведення експерименту ми виходили із того, що управлінське рішення повинно прийматися демократично, з наступним оповіщенням не тільки зацікавлених осіб, але і всього колективу даного навчального закладу. При чому управлінські рішення охоплювали не тільки різні види допомоги,

що надаються членам колективу, але і питанням, пов'язаним з покращенням здоров'я, харчування, умов навчання, виробничої праці і відпочинку учнів-інвалідів, залучених до макросередовища соціальної взаємодії.

У кожному конкретному випадку управлінське рішення, що йшло від адміністрації ліцею, було осмислено в якості цільової установки у системі роботи психологічної служби, орієнтованої на ближню і віддалену перспективу взаємодії з учнями-інвалідами. Під час реалізації цього у ході дослідно-експериментальної роботи були апробовані:

- програма навчальної, соціально-психологічної і професійної адаптації учнів-інвалідів в умовах навчання в ліцеї, покликана скоординувати роботу у цьому напрямку усіх учасників навчально-виховного процесу;
- методика організації і управління соціально-педагогічною службою ліцею;
- зміст і методика підготовки керівників і педагогічних працівників ліцею до роботи зі забезпечення процесу учбової, соціальної і професійної адаптації учнів-інвалідів до ринкової економіки.

Намагаючись реалізувати необхідні психолого-педагогічні умови з забезпечення успішності учбової, соціальної і професійної адаптації учнів-інвалідів в Одеському професійному ліцеї технологій та дизайну ПНПУ імені К. Д. Ушинського на рівні вирішення оперативних завдань психологічної служби, ми намагались створити благоприємне середовище для виявлення їхньої активності в різних обставинах мікросоціуму. Виходячи з того, що учні-інваліди формуються як особистості тільки в певному мікросередовищі, активно з ним взаємодіючи, ми намагались перетворити внутрішню атмосферу професійного ліцею в школу виживання. При цьому остання повинна була зруйнувати ілюзійну установку учнів-інвалідів на соціальне утриманство, навчити їх, як майбутніх працівників виробництва, захищати себе від негативних і соціальних явищ, знайти своє місце в учбовому, а потім і трудовому колективах, суспільстві, правильно побудувати відносини з іншими людьми, покращити свій добробут та підвищити конкурентоспроможність у сфері функцій професійної діяльності. В якості основних засобів досягнення цієї мети класним керівникам і майстрам виробничого навчання було запропоновано здійснювати:

- психолого-педагогічну діагностику учнівських мікрогруп інвалідів, що дозволяє розробляти адекватну їх особливостям програму з покращення морально-психологічного клімату колективу, знизити рівень конфліктності між учнями-інвалідами, а також між ними та іншими категоріями учнів, майстрами, педагогами;
- індивідуальну діагностику і консультивання учнів-інвалідів та їх сімей на предмет вибору оптимального стилю спільної діяльності і педагогічного спілкування, надання різносторонньої допомоги учням-інвалідам у рішенні їх складних життєвих проблем, розкриття індивідуальних здібностей, вдосконалення їх виробничої і соціально значимої діяльності, що відповідає інтересам і нахилам підлітків: спілкуватися, творити, самореалізовуватися;
- тренінг соціально і професійно важливих якостей майбутніх працівників виробництва: творчої ініціативи, організаторських і підприємницьких здібностей, мобільності, економічної і правової грамотності, соціальної активності, навичок міжособового і ділового спілкування.

Важливо, що в нашій експериментальній роботі ми в контексті роботи психологічної служби намагались через різні форми роботи з педагогами і майстрами виробничого навчання підвищити їх компетентність в плані: діагностики соціальних відносин в учнівському і виробничому колективах; проведення соціально-психологічних консультацій у рамках телефону довіри; проведення роботи з соціальної реабілітації учнів-інвалідів і профілактиці їх асоціальної поведінки; надання психологічної допомоги; гуманізації навчально-виховного середовища. Причому кожна із мікрогруп педагогів, включаючи класного керівника і двох майстрів виробничого навчання, спеціалізувалась на якомусь одному із вказаних вище конкретних напрямків роботи з навчальної, соціальної або професійної адаптації учнів-інвалідів. Однак, не дивлячись на це, кожна із мікрогруп тісно взаємодіяла з кожною іншою мікрогрупою інженерно-педагогічних працівників за принципом взаємодоповнення і взаємокорекції, орієнтуючись на основні положення відносно організації профдапційної роботи даного професійного ліцею.

Так, центром профадаптаційної роботи являвся акт збору і аналізу інформації про учнів-інвалідів, яким керували класні керівники. Їх робота здійснювалась за наступними напрямками:

- збір, систематизація, аналіз результатів досліджень (спостережень, опитувань, тестування) про особливості психічного і соціального розвитку учнів-інвалідів з вадами слуху, про тих з них, які потребували в різних видах соціальної допомоги;

- факти, що потребують втручання співробітників ліцею;

- систематизація і обробка даних про сім'ї учнів-інвалідів (неповних, багатодітних, з підвищеним рівнем конфліктності та ін.);

- заповнення «карти мікрорайону», в якій надавалась соціально-економічна характеристика соціуму, в якому мешкає учень-інвалід, наявність культурно-дозвільних, спортивних та інших закладів; відображались основні відомості про віковий, освітній, національний склад проживаючих, про діючі на території мікрорайону угруповання, загальну криміногенну обстановку;

- ведення журналу звертань учнів-інвалідів за допомогою, відмітки про запрошення спеціалістів, складання графіків групових та індивідуальних консультацій з особистих проблем учнів.

Логічним продовженням психолого-педагогічної діагностики, що проводилась в професійному ліцеї, передбачалося прогнозування, конструювання «моделі» і розробка рекомендацій для подолання негативних явищ у процесі навчальної, соціальної і професійної адаптації конкретного учня-інваліда. Робота з корекції соціального і професійного розвитку особистості учня-інваліда виявилась найбільш відповідальним етапом адаптаційного процесу. Тому соціальне просвітництво і професійне виховання учнів-інвалідів проводилось разом з усіма спеціалістами ліцею, забезпечуючи тим самим комплексний підхід до рішення особистісних проблем кожного учня. При цьому ми прагнули того, щоб корекція здійснювалась силами усіх учасників навчально-виховного процесу, починаючи від членів адміністрації ліцею, психолога, педагога і майстрів, і закінчуючи членами учнівського самоврядування, тобто щоб кожна із сторін забезпечувала свою частину програми адаптації і професійного розвитку майбутнього робітника швейного профілю.

Ми також виходили із того, що в процесі здійснення заходів з навчальної, соціальної і професійної адаптації учнів ліцею неможливо обійтись без безпосередньої допомоги сім'ї, позитивного потенціалу соціального оточення і активності самого учня. На цій основі, пропонуючи інженерно-педагогічним кадрам розробляти індивідуальні програми соціального і професійного росту випускників, ми намагались і задіяти всі сторони їх життєдіяльності. В даному випадку індивідуальний підхід передбачалось забезпечити не в плані пошуку прямої зміни, а в сенсі розробки стратегії впливу на мотиваційно-потребову сферу кожного учня-інваліда, створення сприятливих умов для прояву його кращих особистісних якостей.

В зв'язку з цим, в Одеському професійному ліцеї технологій та дизайну ПНПУ імені К. Д. Ушинського, в якому здійснюється навчання робочих кадрів за 14 спеціальностями, стало доброю традицією проведення двічі на рік спеціальних заходів (науково-методичних семінарів, конференцій, майстер-класів), присвячених питанням успішного працевлаштування і формування майбутньої кар'єри випускників із запрошенням працівників служб зайнятості, малого бізнесу, податкової служби, банківських службовців, суспільних організацій, підприємців і роботодавців. Так, наприклад, 24 лютого 2012 р. проведено науково-практичну конференцію «Професійна кар'єра випускника ПТНЗ: сучасний стан і перспективи формування», в пленарному засіданні до якого було залучено випускників, педагогів ліцею та запрошених провідних фахівців, які провели презентацію:

- програми необхідних напрямків удосконалення самоорганізації випускників ПТНЗ в умовах ринкової економіки (начальник відділу розвитку підприємництва Головного управління економіки Одеської обласної державної адміністрації І. В. Швидка; головний державний податковий інспектор відділу взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю Державної податкової служби в Одеській області А. Д. Мацук);

- фінансової абетки випускника з девізом: «Заплануй та організуй свій бізнес сам, а банк тобі в цьому допоможе» (керівники ПАТ «Дочерний банк - Сбербанк Росії» Т. В. Мінкова, О. І. Семеренко);

- стендової доповіді «Інноватизація професійно-педагогічної підготовки майстрів виробничого навчання та викладачів в контексті науково-методичної роботи ПТНЗ» (завідувач кафедри педагогіки ОНУ ім. І. І. Мечникова, професор О. С. Цокур);

- майстер-класу «Самоорганізація випускника професійного ліцею і його професійна кар'єра» (директор ліцею, доцент Н.П. Шапошнікова).

Суттєво й те, що на двох секційних засіданнях, в якому брали активну участь викладачі, майстри виробничого навчання й адміністративний персонал ліцею, а також члени кафедри педагогіки ОНУ ім. І. І. Мечникова, в жвавій дискусії було обговорено низку актуальних проблем в плані вдосконалення науково-методичної роботи, а саме:

- гендерна педагогіка як концептуальна основа формування успішної професійної кар'єри учнівської молоді;

- особливості реалізації гендерного підходу у процесі навчання і виховання юнаків і дівчат;

- професійний світогляд викладача і його вплив на формування гуманістичних цінностей і життєвих стратегій учнів ПТНЗ;
- педагогічний артистизм як складова професіоналізму творчої особистості викладача ПТНЗ;
- ефективний імідж сучасного майстра виробничого навчання;
- виховна робота як засіб формування конкурентоспроможності учнівської молоді;
- особливості формування ключових компетентностей педагога в умовах професійного ліцею;
- створення конкурентних переваг у професійній кар'єрі майбутніх випускників ПТНЗ;
- складові успішної професійної кар'єри випускника Одеського професійного ліцею технологій та дизайну ПНПУ імені К.Д.Ушинського.

Висновки. Загалом, аналіз накопиченого досвіду роботи дозволив узагальнити науково-практичні рекомендації з організації виховних і профорієнтаційних заходів, які сприяють успішності працевлаштування випускників ліцею, формуванню їхньої кар'єри. Як *перспективу* подальших пошуків вважаємо необхідним підтримувати ефективну соціальну комунікацію між викладачами і учнями-інвалідами зі слуху в період їхньої адаптації в умовах професійної діяльності.

Література:

1. Закон України “Про освіту”. — К., 1996.
2. Закон України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам». — К., 1996.
3. Закон України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”. — К., 1997.
4. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні. — Х.: Одісей, 1999.

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ИЗУЧЕННОСТИ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГИЗМА В РОМАНИСТИКЕ К.А.ФЕДИНА

УДК: 82.31+159.9 (Федин К.А.)

А.М. Хусиханов

У статті на прикладі творчості К. О. Федіна представлено аналіз деяких аспектів вивченості художнього психологізму в російській класичній прозі ХХ століття. Відмічено наступність традицій, рух письменника до жанру епічного полотна — роману-епопеї. Визначені можливості психологізму у плані осягнення художньої майстерності авторів великих епічних жанрів.

В статье на примере творчества К. А. Федина представлен анализ некоторых аспектов изученности художественного психологизма в русской классической прозе XX века. Отмечена преемственность традиций, движение писателя к жанру эпического полотна — роману-эпосе. Обозначены возможности психологизма в плане постижения художественного мастерства авторов крупных эпических жанров.